

Sjelelig Force Majeure og straffedogmene.

Av riksadvokat ANDR. AULIE.

Når jeg i denne fremstillingen bruker ett i strafferetten så usedvanlig ord som Force Majeure så er det for å unngå å bli stikkende fast i tekniske termer som hver for seg har for liten rekkevidde for mitt formål, såsom tvangssituasjon, nødtilstand, indre tvang, sykkelig drift, tvangsideer o. s. v. Problemstillingen former seg nemlig slik at jeg kan ha interesse av samtlige disse tilstande, situasjoner, forhold og impulser. Det er alt sammen faktorer som under visse forhold kan øve et mektig press overfor et individ som står i handlingsberedskap. Med sjelelig Force Majeure tenker jeg altså da på konfliktsituasjoner som kan tenkes å føre til at individet handler automatisk eller tvangsartet, fordi normale motforestillinger ikke får anledning til å gjøre seg gjeldende. Det press som således blir øvet kan bestå i et *ytre* påtrykk. Det kan skrive seg fra en annen person, en som truer eller virker truende. Det kan også være at individet befinner seg stillet overfor et problem — i et knipetak — som i seg selv er så trykkende at det naturlig kan tenkes å hindre valgfriheten. Og for det tredje kan det tenkes å oppstå et uimotståelig press som følge av en rent *indre*, underbevisst, konfliktsituasjon. Situasjoner av disse tre typer vil kunne tenkes å gå over i hverandre, således at grensen mellom dem ikke kan trekkes helt markert.

Ordet Force Majeure brukes ikke i så vid betydning i den franske strafferetts terminologi. Man bruker der helst ordet *contraint totale*, men den positive utilregnelighetsbestemmelsen i Code Pénal, som forøvrig er uforandret fra 1810, artikkel 64 lyder slik:

Il n'y a ni crime ni délit, lorsque le prévenu était en état de démence au temps de l'action, ou lorsqu'il a été contraint par une force, à laquelle il n'a pu résister.

Her går selve ordene lenger enn lovgiveren tenkte i 1810, idet han bare siktet til fysisk tvang, ikke til hvad de moderne kriminalister kaller force irresistible constituée par une cause interne,*) men innenfor ordenes rent språklige ramme finner vi egentlig hele det problemkompleks som min fremstilling beskjeftiger seg med: Bør straffansvar bortfalle når den som overtrer loven har vært under ett for ham personlig uimotståelig trykk? Spørsmålet kan ha sammenheng både med utilregnelighetslæren og med begrepet rettsstridighet. Jeg setter spørsmålet opp mot straffedogmene rent generelt.

Med straffedogmene sikter jeg til de forskjellige etiske og

*) H. Donnedieu de Vabres: *Traité de droit criminel* (Paris 1947) s. 200 og s. 214.

strafferettslige postulat hvormed man har villet begrunne samfundets rett til å anvende straff. Som kjent samler filosofene seg om tre hovedgrupper av teorier, nemlig gjengjeldelsesteoriene, avskrekkelsesteoriene (generalprevensjonens ide) og ideen om den individuelle prevensjon. Den siste vil i og for seg kunne finne straff prinsipielt begrunnet uavhengig av spørsmålet om gjerningsmannen var istand til å handle anderledes, hvis straff er det mest brukbare middel til å avverge nye lovbrudd fra hans side. Gjengjeldelsesteorien vil derimot *ikke* gå med på at straff skal kunne brukes overfor en lovovertreder unntaken når dommeren kan anta at forutsetningene for et fritt moralsk valg var tilstede i handlingsøyeblikket. Forkjemperne for denne lære stiller altså et strengt krav om personlig tilregnelighet i den aktuelle situasjon. Noenlunde på samme måte stiller det seg etter avskrekkelsesteorien: Er gjerningsmannen sjelelig defekt på en slik måte at noen straffetruel overhodet ikke kan virke på personer av den type, bør straff ikke benyttes. Han tilhører en gruppe av personer som ikke ved straffetruel kan påvirkes til lovlydighet. Alle som tilhører den gruppe bør gå fri. Det kan ikke skade den alminnelige lovlydighet. Man får hindre overgrep fra sådanne personer på annen måte. Professor Johs. Andenæs har i en artikkel ifjor i Svensk Juristtidnings festskrift for Karl Schlyter satt seg fore å finne ut hvorledes disse straffedogmene har fått innflytelse på den positive lovs bestemmelser om strafferettslig ansvar. Han har ettervist at ingen av teoriene er gjennomført noesteds med absolutt konsekvens. I land hvor gjengjeldelsesdogmet var fremherskende vil imidlertid som oftest lovens tilregnelighetsbestemmelse bygge på psykologiske kriterier som forutsetter at domstolen foretar en analyse av gjerningsmannens motiveringsprosess forut for forbrytelsen. Således norsk lov under Getz-Hagerup-perioden. Som typisk kan en forsåvidt også nevne den tyske Strafgesetzbuch § 51 som lyder således:

»Eine strafbare Handlung ist nicht vorhanden, wenn der Täter zur Zeit der Tat wegen Bewusstseinstörung, wegen krankhafter Störung der Geisteshfähigkeit oder wegen Geistesschwäche unfähig ist dass unerlaubte der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln.«*)

Men også ut fra det generalpreventive standpunkt er det alminnelig å prøve en psykologisk formulering, eller rettere kanskje en blandet biologisk-psykologisk. Således at loven generelt visstnok angir den patologiske tilstand som kan forutsettes å utelukke straffetruelens motiverende kraft men overlater domstolen aktuelt å prøve motiveringsprosessen innenfor den opp-

*) I tillegg har St. G. § 52 en bestemmelse om »unwiderstehliche Gewalt« eller »Drohung« som straffeutelukkelsesgrunn. Den ansees å omfatte bare ytre tvang, utøvet av andre personer.

trukne ramme. Dette har f. eks. den sveitsiske lov av 1937 gjort. Det spørres om gjerningsmannen har hatt en sinnsdefekt som erfaringsmessig utelukker straffetruselens motiverende virkning. Det spørres imidlertid også om der er årsakssammenheng mellom abnormtilstanden og forbrytelsen i hvert enkelt tilfelle. Og dette blir det da domstolens sak å vurdere.

Egentlig er det nok fra forkjemperne for den individualpreventive ide at kravet om en rent biologisk tilregnelighetsbestemmelse er utgått. Medisinere og fengselsfolk har særlig gått inn for programmet. For dem er det vesentlig bare et spørsmål om å finne den sosiale behandlingsform som er best skikket til å påvirke lovovertrederen heldig. Hensynet til virkningen på like-sinnete trer i bakgrunnen. Men en ting konstaterer de straks. Å behandle en sinnsyk eller en åndssvak med fengselsstraff ansees uten videre for å være forkastelig. Det strider mot erfaring om terapi. Det er ingen behandlingsform i det heletatt, sett fra et individualpreventivt synspunkt. Foreligger der en sådan tilstand indiserer den andre metoder utenat det er nødvendig å stille noe spørsmål om årsakssammenheng mellom tilstanden og den kriminelle handling. Lovens oppgave bør derfor være, på grunnlag av den innsikt man for tiden har om psykopatologiske tilstande, å få skilt ut de lidelser og defekter som uten videre bør diskulperes. I sammenheng med denne tankegang var det tilregnelighetsbestemmelsen i den norske straffelov ble forandret i 1929 således at heretter kun rent medisinske kriterier blir tillagt vekt: Sinnsykdom — herunder høy grad av åndssvakhet — og bevisløshet. Det spørres ikke lenger om gjerningsmannen på grunn av en sådan unntakstilstand er utilregnelig. Den individualpreventive teoris synsmåte har forøvrig også fått innflytelse på utformingen av straffelovens § 39 om sikring, likesom den har satt spor når det gjelder behandlingen av alkoholister og vane-forbrytere, selv om ikke disse går inn under gruppen av utilregnelige. Professor Andenæs har pekt på at det individualpreventive synspunkt rent konsekvent skulle føre til at hele tilregnelighetsbegrepet ble detronisert. Så langt er det ikke gjennomført. Vi sonderer prinsipielt mellom tilregnelige og utilregnelige lovovertredere. Straffesanksjonen har fortsatt, såvel i teorien som i den daglige tale, en annen karakter enn sosiale beskyttelsestiltak såsom alkoholistforsorg, sinnsykeforsorg, oppdragende behandling av unge lovovertredere, tillikemed sikring i og utenfor anstalt.

Den moderne psykologis teser av idag om neurosene, deres årsaksforhold og virkemåte bringer nu opp igjen spørsmålet om hvorvidt den rent biologiske (medisinske) formulering av straffelovens ansvarsbestemmelser allikevel er fyldestgjørende. Etter Sigmund Freuds gjennombrudd mener forskingen å ha høstet rike erfaringer ved hjelp av den analytiske undersøkelsesmetode

vedkommende individet, som søker å avdekke de dypereliggende årsaker til sosiale avvikelser og til kriminelle handlinger. De dybdepsykologiske undersøkelser tar sikte på å gjennomlyse motivdannelsen hos det enkelte menneske — den mer eller mindre ubevisste dynamikk i sjelen som skal kunne føre til en irrasjonell impuls eller innskytelse blir imperativ. Vi har konstatert at psykoanalysen særlig har fått et ganske fast grep i Amerika på den rådende kriminologi, rettspsykiatri og fengselsvitenskap. I Europa mener vel fremdeles de fleste meningsberettigede at den amerikanske sakkunnskap på området nokså ukritisk har akseptert doktriner som ennå er uferdige og som fremdeles burde henvises til forsøkslaboratoriet og til klinikken. Det hevdes også at den nye innflytelse på rettsordenen og rettergangen ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til at også samfundet trenger beskyttelse. Uten å ofre rettssikkerheten større oppmerksomhet går den ensidig inn for en kurativ behandling som til og med i høy grad kan diskuteres.

En av de amerikanske forfattere som det fra legevitenskapelig hold i den senere tid blir henvist til er psykiatrikeren professor Lawrence O'Kelly som har gjort rede for de dybdepsykologiske forutsetninger for den gjeldende lære i sitt verk »Introduction to Psychopathologi«. Han bygger på den grunnsetning at hele livet oppviser en fundamental sammenhengende strøm av energi, av dynamisk bevegelse som best kan karakteriseres som begrepene adaption eller adjustment. Han fremholder at tilstanden »normal« letttest kan oversettes med well-adjustet. Unormal adferd er organismens forsøk på å adaptere seg til unormale situasjoner. Således også i sjelelivet. Individets reaksjon i en tilstand av indre konflikt mellom impuls og hemning er bare et eksempel på »a catastrophic response when Zone of Tolerance is exceeded.« På den måten blir også kriminaliteten en naturlig og uunngåelig prosess, en side av individets lovmessige reaksjoner overfor omgivelsene. Vi er fra naturens hånd utstyrt med en tilpassningsmekanisme som streber etter adjustment. Den består i denslags mentale omkoblinger som psykologene kaller rasjonalisering, kompensasjon, sublimering, substitusjon, projeksjon, fortrenghing o. s. v. Blir kampen mellom handlingsimpuls og hemning av moralsk art utålelig, så besørgeres automatisk det pinefulle tankemateriale fortrenghet til underbevisstheten. Fortrenghing er således et middel til beskyttelse mot »insights that would harm us or give us pain«. Men det fortrenghete materiale hopper seg opp i underbevisstheten, det forsvinner ikke. Således oppstår da de ubevisste elementer i sjelens dynamikk som signaliserer fra dypet — de ubevisste motiver til handling og unnlattelse. O'Kelly fører alle indre konflikter (Lower-level motivational conflicts) tilbake til individets forsøk på å opprette den sjelelige likevekt som det lidelsesfullt har tapt. Denne ulikevekt

betegner han som angst. All frykt har et felles element i seg av beredskap til flukt. Angst er udefinert frykt, frykt uten objekt. Den oppstår når individets impulser, drifter, ønsker eller begjær ikke godtas av individets censurerende overjegg. Angsten oppstår ved at et uoppfylt behov i strid med dette hemningsberedskap bortvises — at komplekset fortrennes fra bevissthetens centrum til dets periferi. Det materiale som fortrennes er altså slike ønsker, behov og erindringer som møter sterk personlig og sosial fordømmelse. De fleste eksempler på ulikevektig oppførsel (disordered behavior) kan tolkes som forsøk på å løse individets problem med å redusere angsten. Herav oppstår hysteriformer, tvangshandlinger, phobier, seksuell perversitet, amnesier o. s. v. Det er tale om sykelige tilstande, neuroser som alle har sin rot i indre konflikter. Et symptom på denne fortrenningsprosess er »a feeling that ones actions are caused by unknown factors.« Blandt disse abnorme reaksjoner finner man også tvangshandlinger: »Compulsions — acts that the subject must carry out in spite of recognition on his part of their unreasonableness.«

Også i vår samtidige hjemlige rettspraksis finner vi uttrykk for denne tankegang i rettspsykiatriske erklæringer. Vi finner oftest at problemene reiser seg i alvorlige straffesaker. I saker angående drap, overfall, brannstiftelse og sedelighetsforbrytelser. Der pekes på sjelelige konflikter av patologisk natur som drivkraft til aktuelle forbrytelser, uten at tilstanden kan diagnostiseres som sinnssykdom. Det dreier seg da gjerne om handlinger som synes abnorme i sin ytre fremtreden eller særlig voldsomme i sine utslag. Saker av den art må reise samvittighetsspørsmål for alle som er beskjeftiget med rettsutøvelsen. Der kan ikke sees bort fra noen tvil om behandlingen av den slags forbrytere er forsvarlig, sett både fra individets og samfundets synspunkt.

Professor Johs. Andenæs nevner i sine forelesninger over strafferettens alminnelige del ett eksempel på en tvangsforestilling som kan virke så imperativt overfor individet at den bør kunne føre til frifinnelse selv om den ikke inngår som et ledd i eller er symptom på sinnssykdom. I den sammenheng spør Andenæs seg selv om utilregnelighetsregelen i strl. § 44 er tilstrekkelig uttømmende etterat vi ved lovforandringen av 1929 oppga som kriterium på utilregnelighet tilstande av »mangelfull utvikling eller svekkelse av sjelsevnene eller *sykelig forstyrrelse* av disse« eller utilregnelighet »*formedelst tvang* eller overhengende fare«. Andenæs' eksempel er: En ellers normal person har »en uovervinnelig angst for å gå over en bru alene. For å komme fra sitt hjem til sitt arbeidssted må han imidlertid over en bru. Hans arbeidsgiver må hver morgen sende en mann for å følge ham over brua. Sett nu at det en dag skjer en ulykke,« sier An-

denæs, »mens vår tvangsneurotiker står og venter på sin ledsager. Ved den annen elvebredd faller et barn i vannet. Ved å løpe over brua kunne han ha reddet barnet, men han er ikke istand til å overvinne sin motstand.« »Skal han straffes etter strl. § 387 fordi han ikke er kommet til hjelp?« spør Andenæs sluttelig. Som man ser er han her inne på det man kan kalle for en indre tvang i motsetning til situasjonstvang eller annen ytre tvang som kan foreligge i form av trusler eller frihetsberøvelse. Vi kan i den senere tid finne flere rettssaker hvor tvangsmomentet kan ha vært tilstede i forskjellige avskygginger og grader, og i forskjellig form — situasjonstvang, neurotiske tvangsimpulser og — personlighetsspaltning.

Jeg vil først minne om den for et par år siden så sensasjonelle straffesak mot Ole Evan Torgersen, den 29 år gamle hjemmefrontmann som ble dømt i lagmannsretten for å ha angitt sine kamerater til tyskerne. Torgersen ble i september 1948 frikjent av Høyesterett. Det er på det rene at han med skjebnesvangre følger ga tyskerne opplysning om sine kamerater i motstandsbevegelsen kort etter at han selv var blitt arrestert og etter at han hadde vært under et regulært Gestapoforhør med trusler og mishandling. Lagmannsretten kjente ham skyldig fordi den kom til at Torgersens beretninger til tyskerne var gitt aldeles hemningsløst og for en stor del upåkrevet. Han ikke bare navnga hele den hjemmefrontgruppe som han tilhørte og dens tilholdssted, men også dens hjelpere langt ut i periferien — en mann som hadde levert melk til et forleggingssted, en som hadde tatt vare på en sykkel o. s. v. Høyesterett la i sin frifinnende dom vekt på at domfelte etter å ha vært under noen mishandling »følte seg stillet under tvang«. Han hadde selv opplyst at han da følte seg likeglad og alt gikk rundt for ham. Fra psykiatrisk hold forelå der for Høyesterett opplysninger, støttet til uttalelser fra tysklandsfanger og andre som hadde vært i Gestapos klør, om at den som har været utsatt for et redselsbetinget sammenbrudd vil komme i en fortsatt uttalt rådvillhetstilstand. Han kan da bli ute av stand til å vise fornøden aktsomhet. To sakkyn-dige bemerket i den forbindelse: Medisinsk-psykologisk har man ingen rett til å si at alt dette burde mannen ha tålt, fordi man ganske enkelt ikke kan oppstille noen norm for hvad et menneske bør kunne tåle under sånne omstendigheter. En av motstandsbevegelsens spisser og senere NN-fange bemerket i en uttalelse som forelå for Høyesterett: »Hadde en først »sprukket« på ett punkt, særlig hvis dette medførte at hans eller hennes kamerater måtte antas å komme i vanskeligheter, var det oftest utrolig hvor langt vedkommende kunne komme i retning av tilståelser. Forklaringen på dette er ganske enkelt at når en først hadde sprukket, så kom denne ulykke i tillegg til alt det andre vonde en var utsatt for og da rablet det som regel helt for vedkom-

mende.« Fra professor Stephan Hurwitz forelå også en kort uttalelse. Han bemerket generelt at han fant det forfeilet å dra en person strafferettslig til ansvar fordi han under forhold som de foreliggende var bukket under for de anvendte særlige forhørsmetoder og den i forbindelse dermed stående fangebehandling. »Selv om der ikke psykiatrisk tør diagnostiseres en sjelelig unntakstilstand likestillet med egentlig sinnssykdom, må det erkjennes at den iverksatte vold og den direkte latente trusel om tortur og dødsstraff gir hele situasjonen et sådant tvangspreg, at de alminnelige forutsetninger for strafferettslige normers anvendelse svikter.« Han bemerket også at det individualistisk bedømt ikke bør kunne felles noen juridisk eller moralsk forkastelsesdom over adferdsreaksjonen i en situasjon, hvor denne reaksjon bestemmes av krefter som har liten eller ingen forbindelse med de normale motivasjonsfaktorer. En må forstå det så at Hurwitz er inne på tanken om at en sjelelig unntakstilstand i en situasjon som denne bør diskulperes, uavhengig av hvad den positive lov sier i en medisinsk-juridisk karakteristikk, altså til syvende og sist igjen et spørsmål om tilregnelighet etter en *psykologisk* vurdering. Høyesterett som frifant kom ikke inn på den side av saken. Høyesterett frifant direkte etter en særbestemmelse i landsvikloven hvoretter et brott mot denne lov gjort under tvang kan lates straffritt. I den alminnelige straffelov er, som flere ganger nevnt, *tvang* som særskilt straffeutelukkelsesgrunn falt bort forsåvidt forholdet ikke går inn under den rent normative regel om nødstilstand. Men førstevoterende fant dog anledning til å bemerke at han ikke fant det helt klart om lagmannsretten hadde gått ut fra en riktig lovforståelse, når den betegnet Torgersens forhold som *rettsstridig*. Dermed rører dommeren såvidt ved det problem-kompleks som enkelte rettslærde vil samle under betegnelsen *subjektiv rettsstridighet*, andre vil katalogisere som særegne *subjektive straffeutelukkelsesgrunne*. Hurwitz har flere gange streift problemet i den form at han spør om der ikke til strafferettsbegrepet »skyld« hører et tredje kriterium: Om det ved siden av *tilregnelighet* og *subjektiv skyld* (altså forsett og uaktsomhet) også forutsettes et *etisk skyldmoment*, det som de tyske strafferettslærde kalder »*Zumutbarkeit*«. Tyskerne selv henfører dette under subjektive straffeutelukkelsesgrunne. Zumuten betyr direkte oversatt å forlange. Zumutbarkeit vil si at man er i en slik situasjon at noe kan forlanges av en. Plederer forsvaret på Unzumutbarkeit så betyr det at en gjerningsmann har været i en sådan tilstand at det ikke med rimelighet kan forlanges av ham, eller ventes av mannen, at skulle oppføre seg lovmessig, selv under stor selvovervinnelse. Det er et terminologisk spørsmål om man vil henføre dette til den strafferettslige skyldlære eller til rettsstridsbegrepet. Men det er et meget aktuelt spørsmål om man under de tilstande

som skal føre til straffrihet på dette område, også vil ta med alle bevisste eller underbevisste konfliktilstande som fører til et så sterkt sjelelig trykk at man ikke kan stille opp noe etisk krav om adferdsreaksjon i en bestemt retning. Såvidt jeg kan se tar den tyske teori ikke dette skritt fullt ut. Når den tyske straffelov under omstendigheter som bør føre til Unzumutbarkeit regner med Nötigungsstand så er denne bare knyttet til ytre tvangssituasjoner — unwiderstehliche Zwang. (St. G. B. § 52). Dette eksempel jeg nettopp har nevnt ligger midt på grensen mellom en tilstand av ytre tvang og en implicite eller etterfølgende sjelelig unntakstilstand — en fortrenkning av »insights that would harm or give pain.« Jeg skal nu gi et annet eksempel hvor man kommer over til en tydelig situasjonsbetinget sjelelig unntakstilstand:

I Rana i Nordland ved utløpet av Ranafjorden ligger der innpå fjellet ved et sted som heter Helgåvatn en liten gård, isolert og avsides, uten annet enn en kuveisforbindelse med kysten og dermed omverdenen. Store fjellkolosser, Rauskreden, henger utover plassen. Isjøkler trykker på. Der bodde en liten Rana-familie på denne gården. Det var en 47 år gammel reingjeter med hustru og barn. I samme huset bodde hans nart 90 år gamle svigerfar og 68 år gamle svigermor, som egentlig var den der eiet gården. Reingjeteren som etter alle opplysninger var en bra og arbeidsom kar, hadde gjennom mange år hatt sitt livs vanskeligheter med svigermoren. Hun hadde et særlig vrangt og ondskapsfullt gemytt. Reingjeteren, som den intellektuelt underlegne i forholdet, hadde måttet bite i seg daglige krenkelser og forulempelser. Det var ikke til å holde ut hjemme. Mest holdt han seg innpå vidda med reinflokkene. Men han var glad i sin kone og barn, og stundom oppsøkte han dem. Da var svigermoren etter ham med beskyldninger, spit og hån. Tilslutt drepte han sin plageånd. Det skjedde da han engang hadde tilfeldig følge med svigermoren nedover kuveien til bygds. Han fulgte bare et stykke i samme retningen, da han skulle tilfjelds. Da han så den gamle passere foran seg over en klopp, styrtet han til, puffet hende uti og holdt henne under til hun druknet. Ennu før der forelå noen drapsmistanke tilstod han sin forbrytelse. Han fortalte at drapet var skjedd som følge av en plutselig innskytelse. Denne kom over ham, da leilighet bød seg, på en slik måte at han ikke var herre over sine handlinger. De rettspsykiatriske sakkyndige uttrykte seg således: »Hos observanden har det gjennom mange år opparbeidet seg en konfliktsituasjon som han ikke har funnet løsning på, men som har fremkalt tanker på en desperat utvei. — Det er skjedd en svær affekttopphopping. En gitt situasjon kan ubevisst bringe en åpning i demningen for denne inneklemt spenning og fremkalle handlinger som ellers ville vært under hemningens kontroll.« Denne til-

stand har i handlingsøyeblikket hverken vært utslag av sinnssykdom eller bevisstløshet og lovens utilregnelighetsbestemmelser kom således ikke drapsmannen til hjelp. Noen tilstand av Unzumutbarkeit som skulle kunne føre til at straff falt bort fordi det var urimelig å straffe den handling som var utført under sjelelig press av ubetvingelig art, ble overhodet ikke drøftet i retten. Den tiltalte slapp imidlertid med lovens minimumsstraff, nemlig 6 års fengsel, ved Høyesteretts dom av 30. septbr. 1950. Eksemplet viser, såvidt jeg forstår, at hvis man vil innlate seg på å bygge tilregneligheten på det metafysisk bestemte kriterium hvorvidt gjerningsmannen *har vært istand* til å handle etter sin innsikt om det ulovlige i gjerningen, så vil man ofte komme til å stå overfor svære, og vel kanskje uløselige spørsmål som angår viljens frihet.

En kan i denne forbindelse også minne om Ørjemorderen for noen år siden. Han blev i 1927 dømt for to drap, utført med et tidsrom av 6 år mellom dem. Første gang drepte han, 16 år gammel, en litt yngre pike som han traff på en landevei. Neste offer var en ung kvinne han kjente. Begge drap ble utført i nærheten av de steder hvor han bodde — først på Ørje, så i Rødenes, på hver sin bredd av Rødenessjøen i Østfold. Han forklarte selv til de rettspsykiatriske sakkyndige at lysten til å drepe ved begge anledninger kom over ham som et uvær og trangten var så sterk at det var umulig å stå imot. Det fremgår av erklæringen at han ikke var sinnsyk eller bevisstløs i gjerningsøyeblikket at han var en religiøs, stille, snill og tilbakeholdende ung person. Hans åndsevner var kanskje litt under middels, vesentlige mangler var ikke påvist i hans mentale utrustning. Heller ikke forelå der nogen tegn på sykkelig svekkelse. Under hovedforhandlingen forklarte han seg om begge drapene så detaljert som bare den kan, som erindrer godt. Det er mulig at en dybdepsykologisk undersøkelse kunne ha kastet streiflys over en underbevisst konfliktsituasjon som har vært jordbunnen for den tvangsimpuls som drapsmannen har beskrevet og de sakkyndige har gjengitt. Selv om en sådan tilstand ble ettervist på basis av mere sikre kriterier ville det vært høyst tvilsomt om den kunne fått betydning for straffereaksjonen. Fra et kriminalpolitisk synspunkt sett ville det iallfall vært helt uholdbart å frifinne drapsmannen på et sådant grunnlag når det ikke forelå noe grunnlag for å konstatere bevisstløshet eller sinnssykdom. At drapsmannen i sitt tidligere liv ikke hadde røbet noen tendens til farlighet, men snarere hadde vist gode karakteregenskaper gir imidlertid anledning til ettertanke. Sikring har overhodet ikke vært på tale. Etterat drapsmannen hadde sonet 14 år av sin livsvarige straff ble han løslatt ved benådning. Han var forinnen så skjedd mentalundersøkt påny. Rettspsykiatikerne fant ikke grunn til å frykte for at han påny ville begå

straffbare handlinger. Såvidt myndighetene vet har de fått rett.

I den britiske litteratur om kriminalrettslige dramaer er det vel særlig saken mot dr. Crippen som har påkalt størst oppmerksomhet. Det skyldes nettopp den avgjorte motsetning mellom drapshandlingen og morderens gode karakteregenskaper således som de har røbet seg i hele hans liv og vandél, — akkurat bortsett fra ugjerningen. Professor Hurwitz hadde ifjor en kronikk i Politiken om en engelsk utredning »On the trial of Crippen.« Her peker han nettopp på morderens eiendommelige karaktermotsetninger. Han sier at dr. Crippen virkelig på en gang var en dr. Jekyll og en mr. Hyde. På den ene side skildres han av alle som en blid, stillferdig, vennlig og godhjertet natur. I forholdet til hustruen, som han jo tilslutt drepte, var han i mange år en oppriktig forelsket ektemann, villig til å bøye seg for hennes luner med en tendens til selvutslettelse. »Glad ved å gi henne alt hvad hun ønsket seg uten å fordre noe for seg selv. ubetydelig og stillferdig har han innordnet seg under hennes dominerende vesen og tilsynelatende kritikkløst fulgt henne ind i hennes spraglede lille kunstnerverden hvor hun spilte en rolle uten talent.« Senere har han så kynisk drept sin hustru, etterat han var blitt inntatt i en 19 år gammel kontordame. Hurwitz sier om drapet at en del av forklaringen må søkes i den affekt, den voldsomme følelsesbølge, hvorunder han til tross for sin ytre ro må ha handlet. Han har vært besatt av tanken på å bli en fri mann i forhold til sin elskerinne. Hustruen sto hindrende iveien med sin sterke personlighet og sine økonomiske krav der ville gjøre ham til en fattig mann hvis de skulle skilles. Som katolikk har han vel heller ikke ansett skilsmisse som mulig. Dette er grunnmotivet til denne Crime Passionelle. Det er en forbrytelsesart, der erfaringsmessig kan rydde alle hindringer til side. Hurwitz sier videre at under denne affekt handler han med en brutalitet som er ham vesensfremmet. Alt foregår i en storm. Kun for en overfladisk betraktning er det tale om en snedig gjennomført koldblodig mordplan. Hurwitz bruker det uttrykk at under en sådan affekt »*trenges det sosiale jeg ut av sine fuger.*« Hvis der inntreer en abnormtilstand hvor det ene jeg blir fremmet for det annet og slett ikke vet eller erindrer hva individet har foretatt seg i denne tilstand, mener Hurwitz at det etter dansk rett blir spørsmål om strafferettslig uansvarlighet. Det vil det vel også etter norsk. Men Hurwitz føyer til at forholdet hyppigere ligger slik an at den kontrollerende bevissthet ikke går tapt. Den er tilstede og bevarer sin erindring, men den er for svak til å demme opp for den kriminelle drivkraft. Også i dette foreligger en slags spaltning, nemlig mellom den personlighet som bærer individets normale preg, og den personlighet som tar makten i og omkring forbrytelsen. Hurwitz tilføyer at forbrytelsen kryper inn i sinnets moralske ham, den etiseres i

gjerningsmannens bevissthet. Derved utglattes spalten mellom de to verdener. Men i sådanne tilfelle tør det kriminalrettslige ansvar ikke oppgis. Grensen til de normalpsykologiske foreteelser er for usikker, sier Hurwitz.

I 1942 pådømte Gulating lagmannsrett en mordsak hvor dramaet var en Crime Passionelle sett fra en annen kant. Her drepte gjerningsmannen sin elskerinne for å kunne beholde hustruen, ikke omvendt som i dr. Crippens tilfelle. Det var en 35 år gammel håndverker i en liten grend ute i skjærgården på vestlandet. Han var vel ansett, vennlig, hjelpsom og godt likt. Han stod i forhold til en 29 år gammel butikkdame som forøvrig også hadde et uekte barn med en annen person og som visstnok har hatt flere erotiske forbindelser. Ved en anledning da denne unge kvinnen påny var blitt gravid fortalte hun til håndverkeren at det var denne som var faren, og hun insisterte på at han måtte skilles fra sin hustru. Nu var imidlertid situasjonen den at han ikke kunne tenke seg på gå fra sin hustru som han var glad i. Etterhvert som elskeren presset ham og han gikk for seg selv og grublet over forholdet, fikk han den tanken at det ikke var annet valg for ham enn å skaffe elskeren av veien. Da han en aften skulle til stevnemøte med henne, fant han seg en passende vedski som han saget og økset til som enslags klubbe. Under sammenkomsten slo han kvinnen brutalt ned. Liket kastet han i sjøen. Den psykiatriske utredning førte til den konklusjon at mannen ikke var sinnsyk, og ikke bevisstløs i gjerningsøyeblikket. Han hadde noe nedsatte intellektuelle evner, men der var ikke noe brutalt ved ham. Han var ordentlig i pengesaker, misbrukte ikke alkohol, og var i enhver henseende et ordensmenneske. De sakkyndige bemerket: »Om mannen virkelig har trodd at hans plageånd kunne tvinge ham til å la seg skille fra sin hustru vet man ikke, men han har tydelig hatt *følelsen av at alle rimelige utveier var stengt* og at hele hans borgerlige tilværelse var truet. »Muligheten for et brudd med hustruen, den offentlige skandale, de moralske sanksjoner i et snevert bygdesamfunn har han ikke kunnet bære.« En statsadvokat, som i 1942 behandlet etterforskningen i denne sak i egenskap av politifullmektig, forteller at gjerningsmannen virket påfallende uselvstendig i den relasjon at det å være godt likt og folkets mening om ham spilte en altfor betydelig rolle for ham. Dette moment mener statsadvokaten må ses i sammenheng med det snevre og kanskje noe pietistiske miljø i bygden. Denne drapsmann ble i lagmannsretten dømt til fengsel på livstid for overlagt drap. Om ham kan det vel også antas, at en affekt hadde trengt hans sosiale jeg ut av dets fuger.

Der finnes heller ingen annen brukbar psykologisk forklaring på ett i sin tid opprivende sjalusi-drama: Saken mot den 48 år gamle adjunkt B. i en Østfoldby som drepte den 20 år gamle

kvinnelige student som han elsket. Det er på det rene at den unge pike ikke gjengjeldte hans følelser, men likte ham som en gammel fortrolig venn av huset. Hun har heller aldri gitt ham grunn til å tro annet. Drapet, som ble utført med pistolskudd, fant sted i den unge pikes hjem hvor adjunkten hadde losjert i henimot tyve år og fremdeles bodde. Det fant sted i overvær av den unge dames mor. Morderen var i dette tilfelle en høyt kultivert person, meget bereist i verden og med betydelige kunnskaper også utenfor sitt fagområde. Han var utvilsomt også moralsk et kvalitetsmenneske. De rettspsykiatrisk sakkyndige betegnet ham som en særmerket personlighet, som fra forstandens, følelsens og viljelivets side står over gjennomsnittet. Han måtte videre betegnes som en innadvendt og til en viss grad egosentrisk og original person, dog ikke ut over det normale. Han kunne ikke anses som psykopat. Han hadde ikke isolert seg fra andre mennesker, ikke trukket seg tilbake fra sin familie. Han har vært rettskaffen, dyktig og plikttoppfyllende, og det hadde ikke vært noe å utsette på hans vandel. Han hadde hevdet strenge moralske prinsipper, ganske særlig på kjønnslivets område. De sakkyndige oppfattet drapet som en følge av at en lidenskapelig forelskelse hadde fått makt over den middelaldrende mann uten å møte forståelse hos gjenstanden som var nesten 27 år yngre. De bemerker: »Det er vanskelig å forstå at en mann med hans alvorlige livssyn og strenge moralske begreper drepte den elskede, men også dette har sidestykke. For en utenforståendes rolige bedømmelse fortøner denne handling seg som utslag av egoisme, og tiltalte har også til en viss grad erkjent berettigelsen av den slags karakteristikk, dog med det forbehold at det ikke var »kold egoisme«. Under det beherskede ytre har det luet en inneklemt lidenskap som ikke fikk luft på annen måte.«

I saken foreligger det flere opplysninger som vitner om at pistolskuddet var bestemt på forhånd og ikke var en plutselig reaksjon. I alle fall har B. på forhånd hatt forståelsen av at det bar mot en skjebnesvanger avgjørelse. Han hadde natten før han skred til handling skrevet til sin bror og ba denne ordne hans økonomiske forpliktelser, samtidig som han ga beskjed om at han helst ville begraves »ved siden av henne«. Umiddelbart etter drapet gikk han inn på sitt værelse og skjød seg for brystet. Men selvmordet lykkedes ikke.

Drapsmannen ble i 1939 i lagmannsretten idømt livsvarig fengsel for overlagt drap. Når man under saksbehandlingen drøftet spørsmålet om tilregnelighet tok han selv avstand fra det. B. fant det absurd å se det således som enkelte av hans venner, nemlig at han måtte ha vært utilregnelig i gjerningsøyeblikket når han, i den grad i strid med sin natur, begikk en så fryktelig ugjerning. Til dette bemerkte B. bare lakonisk: »Det viser seg jo at livet imellom arter seg slik at normale menne-

sker begår ulovlige handlinger.* Spørsmålet om ved en dybdepsykologisk undersøkelse å finne formelen på den motivasjonsdynamik som har utløst tragedien har kanskje ikke vært gjennomført etter de mest moderne metoder, skjønt våre fremste eksperter tok del. Det er vel mulig at en Lawrence O'Kelly også i dette tilfelle vil kunne finne den underbevisste sjeleangst som førte til en »catastrophic response as Zone of Tolerance was exceeded.* Men burde isåfall en sådan avspenningsreaksjon kunne lates straffri?

I den såkalte sjokolademordsaken, den kjente drapssak mot lærerskoleelev Carstein Brekke, som i mai måned i år var for Høyesterett, har de psykiatriske sakkyndige diagnostisert den tiltaltes mentale tilstand som en art personlighetsspaltning. Benyttelsen av dette begrepet førte til en veldig røre. Den bragte blant annet flere av Nordens mest fremtredende sakkyndige opp i en begrepsdiskusjon som vel til en begynnelse snarere forvirret begrepene ytterligere enn klargjorde dem. De for anledningen oppnevnte eksperter, professor Gabriel Langfeldt og dr. med. Anchersen har i denne sak lagt en avgjørende vekt på ett moment som jeg også har tillatt meg å understreke i flere av de eksempler jeg tidligere har nevnt. Det er lagt vekt på at drapsmannen i sin tidligere vandel hadde vist en helt normal og sosialt velordnet adferd. Ja det blir fremholdt at han i moralsk henseende hadde vist så høy kvalitet, at drapshandlingen og de forberedelser han hadde truffet var så vesensfremmed for hans personlighet, at handlingen på bakgrunn herav uten videre måtte tyde på patologiske mekanismer. Om selve saken skal jeg bare ganske kort referere følgende:

På universitetet i Lund studerte vinteren 1949 2 nordmenn, nemlig de medisinske studenter Oddvar Eiken og Anders Muren. Oddvar var forlovet med Anders Murens søster, Randi, som gikk på et lærerseminar i Kristiansand. Oddvar og Randi hadde vært sammen i pikens hjem i Vrådal julen 1948—1949 og var da blitt enige om å gifte seg. Etter at mordanslaget mot Oddvar ble gjenstand for politiets undersøkelser, kom det litt etter litt frem at der fra midten av januar var skjedd flere ting som viste at en ukjent ondsinnet person vedholdende intrigerte mot forbindelsen. Der kom brever, dels falskelig undertegnet med ikke tilværende personers navn og dels anonyme brev, til såvel Oddvar som til Randi som forsøkte å sette ondt blod mellom dem. De er skrevet med forskjellig håndskrift og forskjellig dialekt. Den 12. mars kom det en postpakke til Lund, adressert til Oddvar Eiken. Inne i pakken lå bl. a. et lite brev undertegnet »di Randi«, som sier at hun sender en overraskelse til adressaten for å vise at hun er glad i ham. Gaven måtte ikke vises til Anders, altså Randis bror. I postpakken lå der 4 sjokoladekonfekt. Oddvar gir en konfekt til Anders, spiser en selv, gir de to siste til to små svenske piker

som de kjenner. Alle blir syke og kommer på sykehus. De to unge studenter og ett av barna klarer seg, men den ene lille piken stryker med. Det konstateres at der foreligger giftmord. Emballasjen som konfekten var sendt i, ble funnet frem og undersøkt og arsenikkrester påvist. Barneliket ble obdusert, og det ble også her konstatert arsenikk i store mengder. Videre lykkedes det politiet å få fatt på emballasjen om en tidligere present Oddvar hadde fått fra Norge denne vinteren, nemlig en liten flaske som hadde inneholdt likør. Også her førte kemiske analyser til at likøren hadde inneholdt arsenikk. I innpakningspapiret omkring flasken viser det seg å ha ligget aviser hvorpå der er rablet navnet Fleming og andre ord som måtte føre mistanken hen på Randi Murens tidligere beundrer, dansken Fleming Rosborg, som da også ble arrestert. Da imidlertid indisier med voksende makt pekte hen på lærerskoleeleven Carstein Brekke ble han tatt i forvaring av politiet. Kort etter tilstod han. Det er opplyst i saken at Carstein Brekke har vært heftig forelsket i Randi Muren, helt fra høsten 1948, da han ble kjent med denne på lærerskolen, og at han har vanket endel sammen med henne. Da han etter juleferien 1948—49 fikk rede på forlovelsen mellom Randi Muren og Oddvar Eiken, begynte han med sine intriger. Først de anonyme brevene, så en flaske likør til Oddvar hvorunder han på emballasjen til de drepene saker, har rablet ord som skal lede mistanken hen på en annen. Og da så også dette anslag mislykkes, ekspederer han sendingen med konfekt.

De rettspsykiatriske sakkyndige kom til at Brekke ikke var sinnsyk og ikke hadde vært sinnsyk på gjerningstiden, ikke har vært bevisstløs og hans bevissthet ikke sterkt nedsatt. Han erindrer meget godt og kan gjøre rede for hvad som er skjedd i kronologisk orden.

Hypotesen om personlighetsspaltning støttes vesentlig på følgende faktorer:

- 1) Brekke hadde tidligere utvist en mentalitet som gjorde det uforståelig at han skulle ha utført en slik kynisk handling med fullt overlegg.
- 2) Der har foreligget en affekttilstand som han ikke har kunnet komme ut av ved resignasjon, ved sublimering eller substitusjon. Denne har bragt ham inn i en affekttilstand som han har måttet løse.

Den tilstand han ifølge egen beskrivelse skal ha befunnet seg i, skal stemme med de sakkyndiges teori om personlighetsspaltning derved at han ikke har hatt følelsen av at han selv har utført ugjerningen som han føler seg helt uberørt av. Han følte det som om det var en annen person som hadde utført den — »han sto likesom ved siden av«. Det som i virkeligheten har foreligget, sier de sakkyndige, er en sykkelig affekttilstand (altså ikke bare en øyeblikkelig affektutløsning) som har bevirket en dypere-

gående endring i observandens personlighetsstruktur — med en fortrenningsmekanisme »som nesten når graden av en personlighetsspaltning.« Under sakens forberedelse til Høyesterett har observasjonen av Brekke fortsatt, nå med en tredje sakkyndig, dr. Torgeir Kasa. De sakkyndige fastholdt, nu med støtte av den tredje, at Brekke på handlingstiden har befunnet seg i en sjelelig unntakstilstand av patologisk art således som beskrevet i den første utredning. Der har foreligget en svær konfliktneurose som er blitt aksentuert og intensivert i samværet mellom domfelte og Randi Muren. Det som de sakkyndige har betegnet som personlighetsspaltning har vært et *symptom* på denne tilstand. De konstitusjonelle forutsetninger for tilstanden har vist seg i Brekkes utvikling opp gjennom skoleårene. De sier at utviklingen av domfeltes personlighet fra opprinnelig å har vært en sensitiv, selvsikker, tilbakeholdende, innadvendt og kontaktfattig men energisk skolegutt til å bli en foretaksom, aktiv, besluttsom, utholdende og utadvendt person, vitner om en kraftig kompensasjon av en for ham pinlig følt svak følelsesmessig kontaktsevne. Allerede denne kompensasjonen var av neurotisk natur. Det er *angsten* for å føle seg isolert på grunn av den ringe følelsesmessige kontaktevne som antas å være drivkraften i kompensasjonen. Da Carstein så at forbindelsen med Randi Muren som han følte seg så sterkt knyttet til, ble satt på spill ved forlovelsen med Eiken, har dette ført til en lignende angst. Herved er han kommet inn i den sjelelige konflikt som har ført ham inn på den forbryteriske vei. Dette har vært i den grad i strid med hans moralske følelsessett at en fortrenning er blitt følgen. Så har det dukket opp, overveiende ubevisste, motiver om å rydde rivalen av veien. I følge hermed meldte seg også skyldfølelsen som igjen måtte fortrennes for at domfelte skulde kunne være handledyktig for formålet. Det som i dette tilfelle er fortrenget er altså i og for seg ikke egentlig et tankemateriale. Bevisstheten er overhodet ikke berørt av prosessen. Det er følelser av skyld og skam som er trengt tilside. Og dermed er han da bragt i den tilstand som tidligere er nevnt. Drapshandlingen er forklart ved at de mektige emosjonelle krefter førte ham i den sjelstilstand som hindret naturlige motforestillinger i å gjøre seg gjeldende. De sakkyndige har, fordi betegnelsen personlighetsspaltning uten forbindelse med bevissthetstap ble så sterkt motsagt av andre psykiatere, fremholdt at en personlighetsspaltning ikke bare er en enkelt form, den som vi kjenner fra historien om dr. Jekyll and mr. Hyde, og hvor der er tale om en hysterisk alternerende dobbeltperson. Man kjenner nu, eksperimentelt og klinisk, også andre former, således tilfelle hvor der kan avspaltes fra bevisstheten en eller flere komponenter av ideer som personligheten eller den resterende del av sinnet ikke har kontroll over. Endelig vil en spesiell *evne* kunne avspaltes eller gå tapt, eller en gruppe

av evner, f. eks. evnen til å kontrollere en eller annen funksjon. Dette skulle da være tilfelle med personen Brekke, hvis moralske hemningsapparat er blitt satt ut av spillet. Det er ikke tale om en duplikatperson med alternerende bevissthetstap. De sakkyndige støtter seg til eksperter fra andre land, særlig til den tidligere nevnte professor O' Kelly. Denne utreder ett i den angelsaksiske faglitteratur forekommende begrep: dissociation, som defineres som »any gross disparity between the various psychological components of personality, whether it be between emotion and thought or between thought and action, or between emotion and action.« Professor Langfeldt henholder seg i sin polemikk om saken også til den kjente danske psykiater, professor Helweg. Denne har i et brev til Langfeldt om sistnevntes forståelse av begrepet personlighetsspaltning uttalt: »Jeg er i det store og hele enig med Dem. Kun på ett punkt er jeg ikke enig. De skriver at den art personlighetsspaltning er meget sjelden. Er den mon egentlig det? Mon ikke den mekanisme De beskriver i virkeligheten er alminnelig, det er kun sjelden man tillegger den rettslig betydning. Jeg mener å ha sett atskillige tilfelle av forbrytelser (tyveri og annet) som sådan konfliktutløsende handlinger, tilsynelatende meningsløse, men i virkeligheten fra gjerningsmannens side uunngåelige. Jeg er enda tilbøyelig til å mene at de er så alminnelige, at det er farlig i vårt nåværende rettssystem å gi dem unntakelsesstilling. Der er iallfall glidende overgang til »Normale handlinger«.

Denne bemerkning av professor Helweg rommer etter min oppfatning kjernen i det problem som denne utredning beskjeftiger seg med. Ser vi saken fra gjengjeldelsesteoriens synspunkt, så er det åpenbart at anvendelsen av straff i alle de tilfelle som professor Helweg sikter til — da handlingen fra gjerningsmannens side var uunngåelig — og tilfellet Brekke*) hvis vi godtar spaltningshypotesen — vil være uforsvarlig. Da må en si: *Ultra posse nemo obligatur*. Ingen subjektiv skyld kan lenger påvises som moralsk kan berettige til gjengjeldelse. Men dermed er vi altså inne på en metafysisk tankegang. Vi er inne på de spekulasjoner som især medisinerne, og i første rekke alle psykiatere, ville bort fra da vi fikk det psykologiske (metafysiske) utilregnelighetskriterium ut av straffeloven, og istedet fikk uforfalskede biologiske kriterier inn i dens § 44. Følger vi den metafysiske tanke kompromisløst, og unntar vi fra straffereaksjon alle som har vært i en tilstand av force majeure, enten den nu skyldes en ytre situasjon eller en indre konflikt, så vil vi hengi oss til en vil-

*) Høyesterett avsa den 16. mai 1951 dom i saken. Retten tok — overensstemmende med en uttalelse fra Den Rettsmedisinske Kommissjon — avstand fra de oppnevnte sakkyndiges hypotese og skjerpet Brekkes straff fra 12 år som han var idømt i lagmannsrett til 15 års fengsel.

kårlig og ukontrollerbar form for rettergang, som bl. a. professor Skeie har advart sterkt mot. Han bemerker at en formulering av tilregnelighetsbestemmelsen således som den finnes i den sveitsiske straffelov, den blandete metode, ville kunne føre til samme vilkårlige resultater som den ublandet psykologiske. »Uaktet tiltalte ikke er sinnsyk og uaktet hans forstandsmangel ikke avviker så meget fra det normale at det kan karakteriseres som åndssvakhet . . . . kan han bli frikjent, f. eks. for en voldtektsforbrytelse med den motivering at han har lagt for dagen abnormt sterke drifter,« sier Skeie. Jeg er fristet til å tilføye at skulle tvangsimpulser eller karaktermessige dissosiasjoner som oppstår av underbevisste konfliktneuroser føre til straffefrihet fordi tilregnelighet antas å mangle, så tør vi raskt komme derhen at affektmorderne alene vil bli å behandle etter psykoanalytisk terapi — hvis da ikke morderen har kurert seg selv med sin »avspenningsreaksjon«. En slik tilstand vil være uholdbar under vår nuværende rettsordning. Følelsen av rettssikkerhet ville bli for sterkt svekket. I hvor vid utstrekning de forskjellige teorier på det psykopatologiske forskningsområde er nådd frem til vitenskapelig holdbare resultat kan etter manges mening i høy grad diskuteres. Man støter ofte på bemerkninger som professor Hurwitz' da han nylig i en anmeldelse karakteriserer 2 moderne engel-saksiske forfatters bøker over psykologiske studier om kriminaliteten med følgende ord: Deres bidrag til kriminalpsykologien er av naivt-kunstig art. En av Englands mest kjente dommere, Justice Humphrey sier i en avisartikkel: »Persons who write learnedly upon such subjects as the causes of crime are in the habit of attaching labels to individuals in much the same way as a grocer labels pots of jam in his shop strawberry, raspberry and so on. I am not sure that the matter is quite as easy as would appear upon that practice.« Dette former seg jo temmelig avvisende overfor den dybdepsykologiske karakterisering av mennesker og deres handlesett. Det er på den annen side slett ikke sikkert at dette standpunkt vil bli vedvarende. En tør gå ut fra at den inngående eksperimentelle og kliniske granskning som har vært gjennomført i de siste 30 år vil vise seg fortsatt positiv som forskingsmetode og at den systematiske ordning av stoffet som undertiden kan fortone seg som en »attaching of labels on individuals« er nødvendig for erkjennelsen. Men det er fordringsfullt å tro at den dybdepsykologiske forskning ennå har bragt oss noen gjennomgangsnøkkel til løsning av kriminalitetens sosialpolitiske problemer.

Det er neppe tilrådelig å omredigere tilregnelighetsparagraffen i straffeloven (§ 44) så vi kommer tilbake til den psykologiske eller blandet biologisk-psykologiske beskrivelse.

Et spørsmål er det om det er grunn for norsk teori til å adoptere tredje skyldkriterium som enkelte tyske rettslærde, særlig

Liszt og Mezger, lanserer: dette etiske krav at der ikke foreligger en unntakstilstand hvorunder det er urimelig å kreve adferd som stemmer med lovens bud. Denne synsmåten som teoriens talsmenn selv advarer mot å bruke uten i rent opplagte unntakstilfelle hvor Unzumutbarkeit er indisert ved ytre klart påviselige kriterier, skulle da ansees som utslag av et uskrevet generelt lovprinsipp som kan bygges opp omkring enkelte kasuistiske bestemmelser i den positive lov. (Især bestemmelsene om Nötigung og Notstand). Jeg antar at norsk domstol hvor den måtte stå overfor et unntakstilfelle av så tvingende og særegen natur ville løse problemet ved å dekretere at den ellers forbudte handling ikke var rettsstridig. Jeg minner i den forbindelse om saken Evan Torgersen.

Professor Langfeldt har fremholdt at man burde få inn i straffelovens § 56 som jo handler om adgangen til ubegrenset nedsettelse av straff i visse tilfelle, en bestemmelse som skulde føre frem hvor der foreligger en patologisk unntakstilstand av sjelelig art, som ikke går inn under sinnssykdom eller bevisstløshet. Han vil ha innpodet i bestemmelsen en klausul svarende til en som finnes i den danske straffelov (§ 85). Etter denne kan bl. a. nedsettelse under strafferammen finne sted når en straffbar handling er begått under innflytelse av sterk sinnsbevegelse eller annen forbigående *sjelelig ulikevektighet* eller andre særlige omstendigheter der i så betydelig grad forringer den straffverdighet som handlinger av den pågjeldende art regelmessig vitner om, at anvendelsen av den foreskrevne straff ville være uforholdsmessig hård. Her skal bemerkes at også den danske utilregnelighetsbestemmelse fremdeles følger det psykologiske (av medisinerne kalt metafysiske) system, naturligvis også i bestemmelsen om straffereduksjon. Hvis vi hos oss fører bestemmelsen om straffnedsettelse inn i § 56 overensstemmende med den danske korresponderende regel, så vil vi påny slippe det metafysiske princip inn igjen ad en bakdør. Det vil i tvilsom grad kunne komme de dybdepsykologiske spekulasjoner til unnsetning. Det bør også overveies meget nøye. Det er klart at det vil gjøre det meget vanskelig for straffedomstolene å opprettholde en noenlunde ensartet straffeutmålingspraksis overfor de farligste forbrytelser, saker som angår kriminelle affekthandlinger. Finner de å måtte legge avgjørende vekt på de foreliggende rettspsykiatriske utredninger vil sakkyndige som tilfeldigvis er tatt ut blandt freudske tros-disipler komme til å føre domsutslagene ut i betydelige deviasjoner. Jeg ville da foretrekke å få inn i strl. § 56 en alminnelig adgang for domstolen til å nedsette straffen ubegrenset etter rene og utilhyllede *billighetsbetraktninger* når forholdene i det hele er slik at lovens straff vil føles urimelig. Dette vil innføre enslags tilnærmet judiciell benådning utøvet av domstolen. Systemet er innført i den italienske straffelov.

Andr. Aulie.